

Atferdsanalytiske begreper på norsk. Er de gode, bør noen forbedres, og hvordan kan vi eventuelt gå fram?

Børge Holden

Sykehuset Innlandet, Habiliteringstjenesten i Hedmark, og Helse Stavanger, HAVO Lassa

Atferdsanalyse oppsto i USA, og er fortsatt en svært amerikansk vitenskap. Alle begreper har oppstått på engelsk, og blitt oversatt til språkene i de landene som har fått atferdsanalytiske miljøer. Oversettingene har skjedd på forskjellige måter. For eksempel oversettingen til spansk har det blitt arbeidet svært systematisk og profesjonelt med, mens oversettingen til norsk tilsynelatende har vært mer usystematisk og uformell, og preget av at mer eller mindre gode forslag til de enkelte begrepene har vunnet fram og blitt etablerte. Artikkelen beskriver framgangsmåten for oversettingen til spansk, bruker den samme framgangsmåten for å drøfte kvaliteten på en del oversatte norske begreper, og har noen forslag til forbedringer. Konklusjoner er at mange oversettinger er gode, at noen er mindre gode, og at det bør arbeides mer systematisk for å lage en offisiell, og bedre, norsk atferdsanalytisk nomenklatur.

Den grenen av psykologien som heter atferdsanalyse, oppsto i USA ca. midt på 1900-tallet. Også siden har USA vært atferdsanalysens desiderte «stormakt». Det store flertallet av atferdsanalytikere holder fremdeles til i USA. Men det finnes atferdsanalytiske organisasjoner i over 40 land, og i 2014 var det personer med BACB-sertifisering (Behavior Analysis Certification Board) i 61 land (Virtues-Ortega, Martin, Schnerch, García & Mellichamp, 2015). Alle atferdsanalytiske begreper har oppstått på engelsk. At atferdsanalyse utøves internasjonalt, medfører selvsagt et behov for god oversetting av atferdsanalytiske begreper til de forskjellige språkene. Det arbeidet har kommet lenger i noen land enn i andre.

For mange atferdsanalytiske begreper finnes det en norsk oversetting, og vi har

Korrespondanse angående denne artikkelen kan adresseres til Børge Holden, Sykehuset Innlandet Habiliteringstjenesten i Hedmark, Øvermarka 10, 2320 Furnes. Telefon 62 55 86 18, 97 48 55 78. E-post Borge.Holden@sykehuset-innlandet.no

langt på vei en norsk nomenklatur. De fleste begrepene har glidd naturlig inn i vokabularet til norske atferdsanalytikere, og mange begreper er temmelig etablerte og brukes av alle. Men med fare for å fornærme personer som kanskje gjorde et pionerarbeid på 1970-tallet eller deromkring, er det mitt inntrykk at oversettingen av begrepene, og etableringen av nomenklaturen, har vært relativt uformell. Den har skjedd mest ved at enkeltpersoner har prøvd seg fram og tatt begrepene i bruk, og ved at man har diskutert seg imellom. Så har det skjedd en seleksjon der noen begreper har hatt «livets rett», og en praksis har gått seg til. Så langt jeg vet, fins det likevel ikke en offisiell liste over atferdsanalytiske begreper på norsk. Svartdal (1994) har skrevet en bok med definisjoner av atferdspsykologiske begreper, som altså omfatter litt mer enn rene atferdsanalytiske begreper (se også www.psyche.no/gloss.htm, som er en liste som Svartdal har laget). For eksempel i mange av kapitlene i Eikeseth og Svartdals (2010)

redigerte bok *Atferdsanalyse. Teori og praksis* er det en temmelig konsekvent begrepsbruk, og definisjoner av en rekke atferdsanalytiske begreper. Der bør derfor være lett å lage en offisiell liste i alle fall for de vanligste begrepene. Men det fins også begreper som knapt har funnet sin form på norsk, og som brukes mer prøvende og usikkert. Selv har jeg blant annet brukt «følging» for «pliance», «sporing» for «tracking» og «økning» for «augmenting», uten at jeg kan se at de er tatt bredt i bruk. Det fins også begreper som det knapt har vært norske forslag til, og som fortsatt brukes nesten bare på engelsk. Flere av dem er relativt kompliserte og uvanlige begreper som de fleste kan klare seg lenge uten, som «adjunctive behavior» og «conjugate reinforcement». At begrepene er uvanlige, og brukes av noen få personer som er svært vant med engelsk, kan være en grunn til at det har vært gjort lite for å oversette dem til norsk. Engelske ord, eller «anglismen», er atferdsanalyse for øvrig ikke alene om. For eksempel innenfor oljeindustrien var det helt fra starten diskusjon om mange begreper. Ennå er det ikke gode norske ord for «offshore» og «engineering», som fremdeles dominerer. Ellers snakker mange om «clutch» på en bil, selv om «kopling» ble lansert for lenge siden. Innenfor film hører vi om «casting» og «script». Engelsk florerer i sport. Både i fotball og ishockey heter det offside. I fotball snakker vi om corner. I ishockey snakker vi om blue line, red line, icing, tripping, slashing og boarding. Uansett sport sier vi oftere supporter enn tilhenger. Det er lett å finne eksempler fra mange felt, også fra dagligtalen. For eksempel «mainstream» er et vanlig ord. Vi sier ofte «backlash», selv om vi har ordet tilbakeslag. Alle språk endrer seg ved å ta inn låneord, og svært mange norske ord har latinsk, fransk, engelsk og tysk opphav. Generelt regnes det likevel som en uting og nødløsning å bruke utenlandske ord, i dette tilfellet engelske, på norsk, i alle fall uten å fornorske dem, og som en fordel å finne gode norske ord.

Når det gjelder atferdsanalyse, forteller

Virues-Ortega og medarbeidere (2014) om hvordan de gikk fram for å oversette atferdsanalytiske begreper til spansk, som er morsmål for 350 millioner mennesker og offisielt språk i 20 land. Organisatorisk skjedde arbeidet ved at det ble nedsatt en komité av medlemmer som var kvalifiserte i atferdsanalyse, og som hadde spansk som førstespråk og engelsk som andrespråk eller omvendt. Arbeidet startet med at komitélederen laget et forslag til begrepsliste. Den bygde på en gjennomgang av 11 atferdsanalytiske begrepslister (Virues-Ortega et al., 2014). Noen begreper som var uspesifikke for atferdsanalyse, som depresjon, ble utelatt, mens uspesifikke begreper som opptrer ofte innenfor atferdsanalyse, som selvskading og destruktiv atferd, ble tatt med. Listeforslaget ble gjennomgått av de andre komitémedlemmene, uavhengig av hverandre. Medlemmene sendte eventuelle forslag til endringer til lederen, som enten tok hensyn til det med det samme, eller diskuterte forslaget videre med et eller flere medlemmer. I noen få tilfeller diskuterte lederen oversettingen med en akademisk institusjon (Real Academia Española). Det ble så laget en foreløpig versjon som det ble arbeidet videre med. I den prosessen kom noen nye begreper til. I slutfasen gikk alle medlemmene gjennom alle begrepene, og noen medlemmer var med i den siste runden. Etterpå gikk begrepslisten til en filolog for en siste kontroll. Filologen rettet på ca. 20 begreper. Hele arbeidet pågikk til og fra i fem år, og resulterte i en liste på 1228 ord (som er tilgjengelige på hjemmesidene til Behavior Analyst Certification Board og ABA España). For å oppnå gode oversettinger var det noen ganger nødvendig med omskrivning der det ikke fantes gode direkte oversettinger. Man prøvde også å unngå engelske ord. Virues-Ortega og medarbeidere (2014) beskriver hvilke regler de fulgte.

Den første regelen var å prøve å unngå overflødige begreper: Der det er to engelske varianter for det samme begrepet, som «schedule-induced behavior» og «adjunctive behavior», valgte de den som det var

lettest å oversette direkte til spansk. (Det ble «schedule induced behavior», på spansk «conducta inducida por programa».) Hvis det engelske begrepet tillot to likeverdige spanske oversettelser, brukte de begge. For eksempel «behavior analysis» ble både «análisis aplicado de conducta» og «análisis de la conducta aplicada».

Den andre regelen var flest mulig leksemisk og non-leksemisk tilsvarende ord (ekvivalenter): Leksemisk tilsvarende ord er ord på mottakerspråket som har samme etymologiske opphav som ordet som skal oversettes, og som ofte allerede er i bruk på mottakerspråket på andre områder. «Reforzador» er et spansk leksemisk tilsvarende ord for «reinforcer», og ble valgt som det spanske ordet. Leksemisk tilsvarende ord vil være vanlig når språkene for en stor del har felles opphav, som engelsk og spansk, som begge delvis har latinsk opphav. Også engelsk og norsk har mye felles opphav. For eksempel det norske ordet «diskriminere» er leksemisk tilsvarende det engelske ordet «discriminate». Når leksemisk tilsvarende ord ikke fantes, brukte de non-leksemisk tilsvarende ord, det vil si ord på mottakerspråket som betyr det samme, men som ikke har samme opphav som ordet på opphavsspråket. På spansk er «conducta antecesora» non-leksemisk tilsvarende «precurent behavior», og ble valgt som spansk ord. På norsk er «forsterker» non-leksemisk tilsvarende «reinforcer». Vi har altså et leksemisk tilsvarende ord for «discriminate». En non-leksemisk variant kan være «skille». Non-leksemisk tilsvarende ord trengs logisk nok ofte når språk har svært forskjellige opphav, som engelsk og kinesisk.

Den tredje regelen var å lage praktiske omskrivninger der man ikke fant gode leksemiske eller non-leksemiske tilsvarende enkeltord.

Den fjerde regelen var å unngå angli-sismer, det vil si å unngå engelske ord på mottakerspråket (som når vi sier «adjunctive behavior» og «conjugate reinforcement» på norsk). Det var mange grunner til å ville unngå angli-sismer, blant annet at det gir

inntrykk av at begrepet kommer fra en bestemt kultur (som det uansett gjør, men som man kanskje bør dempe inntrykket av). Et engelsk ord som allerede var tatt i bruk, «naming», ble likevel «naming» som spansk begrep. Man tok altså hensyn til tradisjoner.

Den femte regelen var å oppnå konsensus og tilpasninger på tvers av nasjonale varianter av spansk. For eksempel ble «reliabiliy» til «confiabilidad» i Mexico og «fiabilidad» i Spania. Det ligner på å finne nynorskord for bokmålsord og omvendt.

Ellers er det tydelig at arbeidet med oversetting til spansk har tatt utgangspunkt i de offisielle begrepene på engelsk, og å være tro mot dem. Man har for eksempel ikke fulgt Lindsleys (1991) «plain english»-linje, selv om praktiske omskrivninger naturlig nok må være så enkle og forståelige som mulig.

Selv om mye er gjort, gjenstår det en del arbeid med å oversette atferdsanalytiske begreper til norsk. Spørsmålet er om det er verdt det. Etter min mening fins det både usikre og forsøksvise norske oversettelser, og mer innarbeidete oversettelser som kan forbedres. Det brukes også en del engelske ord. Det kan tilsi at det er verdt å prøve å forbedre den norske nomenklaturen.

Nedenfor går jeg gjennom mange atferdsanalytiske begreper, og drøfter hvor gode de norske oversettingene er. Det vil framgå at jeg synes at mange er bra, men også at en del kan diskuteres og forbedres. Jeg har også en del forslag til forbedringer, og til norske oversettelser som vi knapt har hatt. Gjennomgangen er organisert etter de nevnte spanske reglene. For hvert ord går jeg kort gjennom de vanligste betydningene på engelsk, bortsett fra der det er helt opplagt, som når både ordene og betydningene er omtrent identiske på norsk og engelsk, for eksempel generalisere/generalize og imitere/imitate. For de fleste ordene går jeg også gjennom ordets språklige opphav, altså etymologi, for å få fram hva ordet «egentlig» betyr, bortsett fra i noen tilfeller der oversettingen sier seg selv. Etymologi kan være til en viss hjelp når vi skal forstå, og oversette, ord. Jeg

bruker etymologi også for å vise at ikke alle leksemisk tilsvarende kommer fra engelsk. Noen engelske ord er lånt fra skandinavisk, eller vi har ordet direkte fra et annet språk enn engelsk, ofte latin eller tysk. Begge deler underbygger at ordet ikke er en anglisisme.

Noen begreper er sammensatte av flere ord, for eksempel intermitterende forsterkning og aksept- og forpliktelsesterapi. Da blir enten hele eller en del av begrepet drøftet om gangen, og forskjellige deler av begreper kan bli drøftet under forskjellige overskrifter. Gjennomgangen er nokså omfattende, men langt fra fullstendig, og er ment som et utgangspunkt for en diskusjon om en mer offisiell norsk nomenklatur. Til slutt diskuterer jeg hvordan det eventuelt kan arbeides for å bedre den norske nomenklaturen.

Oversetting av norske atferdsanalytiske begreper ved hjelp av den «spanske metoden»

Unngå overflødige begreper

Jeg kjenner få atferdsanalytiske begreper som fins i to eller flere varianter på norsk. To eksempler er likevel «flukt» for det som ofte kalles «unnslippelse», og «kontingens», som i forsterkningskontingens, for det som ofte kalles «betingelse», som i forsterkningsbetingelse. Mitt inntrykk er imidlertid at flukt har veket mye for unnslippelse, og at kontingens har veket mye for betingelse, slik at problemet med overflødige begreper i de tilfellene langt på vei er løst. Kontingens brukes likevel i forbindelse med non-kontingent forsterkning, og nevnes nedenfor som et leksemisk tilsvarende ord som etter min mening er tilfredsstillende.

Et annet eksempel er at «regelstyrt» atferd lever side om side med «verbalt påvirket» atferd. På meg virker det som Skinners gamle begrep regelstyrt (rule governed) atferd fortsatt står sterkt, men at det har fått konkurranse fra verbalt påvirket (verbally influenced) atferd, særlig etter at RFT- og ACT-miljøet begynte å bruke det. Nok en mulighet er kombinasjonen «verbalt styrt»

(verbally governed) atferd, som kanskje er sjeldnest. Selv har jeg liten sans for «regelstyrt». For det første kan det kanskje få folk til å tenke på mer eller mindre formelle regler, og ikke på det verbale mer generelt. For det andre kan «styring» virke absolutt. Siden atferd er grunnleggende probabilistisk, synes jeg påvirkning er bedre. Jeg foretrekker derfor verbalt påvirket framfor regelstyrt atferd, og verbal påvirkning framfor regelstyring.

Når vi er inne på ordet styring, inngår det også i et annet ord for det som mer og mer har kommet til å hete «atferdsavtaler». Noen bruker fortsatt den gamle betegnelsen «avtalestyring», som atferdsavtaler langt på vei altså har avløst. Jeg er like lite glad i ordet styring her som i regelstyring, og tar til orde for atferdsavtaler. (Jeg drøfter også begrepet atferdsavtaler under overskriften *Non-leksemisk tilsvarende ord som etter min mening er gode* nedenfor.)

Leksemisk tilsvarende ord som etter min mening er gode

Mange norske atferdsanalytiske begreper er etter min mening gode leksemisk tilsvarende ord. Det betyr at det er naturlig å si dem på norsk, enten fordi de allerede fins på norsk i en annen sammenheng, eller fordi de lyder naturlig selv om de neppe ble brukt på norsk før de kom i bruk som atferdsanalytiske begreper. De er godt innarbeidet, og fungerer godt. Jeg går gjennom en del leksemisk tilsvarende ord som virker uproblematisk. I noen tilfeller nevner jeg mulige alternativer til det leksemisk tilsvarende ordet, uten at alternativet trenger å være bedre. Følgende er eksempler på leksemisk tilsvarende ord som etter min mening er gode:

Adaptasjon. (Adaptation. Det kan bety å omarbeide, men betyr nok oftest å tilpasse. Av latin adaptare: å tilpasse.)

Adduksjon. (Adduction. Den vanligste betydningen av to adduce er nok å tilføre eller tilføye, følgelig må adduction bety tilførsel eller tilføyelse. Av latin adducere: å føre til, lede til.)

Autoklitt. (Autoclitic. Av latin auto: selv, og gresk klitikos: bøyelig (se nedenfor). Autoclitic er et ord Skinner fant på selv. Ifølge personlig kommunikasjon med David C. Palmer for en del år siden laget Skinner ordet med utgangspunktet i det mer generelle engelske ordet clitic, som betyr at et ord uttales avhengig av hvor det står i forhold til andre ord. Clitic inngår særlig i «proclitic» og «enclitic». En «enclitic» er et ord som påvirkes av det foregående ordet, som når noen sier «har 'u» i stedet for «har du». En proclitic er et ord som påvirkes av det neste ordet, som når noen sier «mannevond» i stedet for «mannvond» eller «d'er» i stedet for «det er». Autoklitt betyr altså at noe man sier, er avhengig av noe annet man sier, og det stemmer godt med den generelle definisjonen av autoklitter.)

Aversiv, som i aversiv stimulus. (Aversive stimulus. Den vanligste betydningen er «noe som mislikes». Av latin aversare: å vende seg bort, som i skam eller avsky. Den dagligdage latinske betydningen har fått meg til ofte å bruke ordet «ubehag», særlig overfor ikke-atferdsanalytikere. Jeg synes det er like greit som aversiv, men det kan nok ta tid å etablere det, og før det kan overta for aversiv.)

Aversjon, som i aversjonsbetinging. (Aversion, som i aversion conditioning. Se aversive stimulus ovenfor.)

Behaviorisme. (Behaviorism. Jeg drøfter behavior i forbindelse med atferd under overskriften *Non-leksemisk tilsvarende ord som etter min mening er gode* nedenfor. En mulighet er å kalle behaviorisme for atferdisme, i så fall et non-leksemisk tilsvarende ord, men det er kanskje å gå litt langt.)

Blokkering. (Blocking. Den vanligste betydningen er nok hindring, og selvfølgelig blokkering. Ordet har trolig kommet til engelsk fra tysk og skandinavisk, og er derfor ingen anglicisme.)

Deiktisk, som i deiktisk verbal atferd. (Deictic, som i deictic verbal behavior. Ordet inngår neppe i engelsk dagligtale, og er nok også på engelsk et rent fagbegrep. Av gresk deiktikos: som kan vise. Innenfor

språkvitenskap oversettes det til norsk med «påpekende» og «henvisende», og det kalles også et indikatorord. Men ordet som brukes, er deiktisk. Det taler for at det bør brukes også innenfor atferdsanalyse.)

Deprivasjon. (Deprivation. De vanligste betydningene er nok mangel eller fratakelse. Av latin de: helt, og privare: å frigjøre fra. Som for ordet aversive har jeg ofte brukt et norskere ord, nemlig mangel, igjen særlig overfor uinnvidde. Jeg tror faktisk at det kan være et alternativ til deprivasjon, selv om det kan være langt fram.)

Differensiell, som i differensiell forsterkning. (Differential. Ordet betyr å dreie seg om forskjeller. Av latin differre: å skille. Utvikling av et norsk ord som inneholder noe med forskjell eller skille, for eksempel «forskjellig forsterkning», virker ikke helt utenkelig på meg. Det kan i alle fall fungere når vi skal forklare andre hva det betyr.)

Diskriminativ, diskriminere, diskriminert som i diskriminativ stimulus, diskriminere mellom stimuli, diskriminert operant. (Discriminative, som i discriminative stimulus, discriminate between stimuli, discriminated operant. Det betyr nok helst å skille eller skjelne, men også å diskriminere rase, kjønn og lignende. Av latin discriminare: å dele, skille, separere. Selv bruker jeg ofte ordet «skille» når jeg skal forklare begrepet, og det er ikke meg imot å få det som et norsk begrep.)

Effektloven. (Law of effect. Effekt på engelsk er det samme som effekt på norsk. Av latin efficere: skape, fullføre.)

Ekkoisk, ekkoikk. (Echoic, echoics. Også ekko, og ord som springer ut fra det, betyr nok det samme på engelsk og norsk. Av gresk eche: lyd, og gresk echein: å gi gjenlyd.)

Ekstinksjon, ekstingvere. (Extinction, extinguish. Slokke, og til dels utslette eller utrydde, er nok de vanligste betydningene. Av latin ex: ut, og stinguere: å slokke.)

Ekvivalens, som i stimulusekvivalens. (Equivalence. Likeverdig og tilsvarende er nok de vanligste betydningene. Av latin aequus: lik, og latin valere: å være bra, å være

verd. Også likeverd eller likeverdigheit kunne ha fungert på norsk, men ekvivalens er godt innarbeidet.)

Eksperiment. (Experiment. Foruten eksperiment er forsøk en god oversettelse. Av latin *experiri*: å prøve, teste. Eksperiment bør nok dominere, men også forsøk bør være akseptabelt.)

Eksperimentell, som i eksperimentell atferdsanalyse. (Experimental, som i experimental behavior analysis. Se *Eksperiment* ovenfor. Selv om forsøk kan erstatte eksperiment, vil nok eksperimentell atferdsanalyse være enerådende.)

Etablerende operasjon. (Establishing operation. Establish betyr nok mest å skape eller å opprette noe, gjerne noe som varer, det vil si nokså identisk med norsk etablere. Av latin *stabilire*: å gjøre stabilt. Etablere er så etablert på norsk at det neppe er nødvendig å se etter alternativer.)

Fiksert, som i fiksert handlingsmønster. (Fixed, som i fixed action pattern. Av latin *figere*: å feste. Fiksert er vanlig på norsk, og fungerer bra, selv om også fast trolig ville ha fungert.)

Flyt. (Fluency. Flyt er omtrent det eneste ordet som det er meningsfullt å oversette fluency med. Av latin *fluere*: flyte. Det norske ordet flyt har for øvrig en indogermansk rot som det ser ut til å dele med det latinske ordet fluere, og er altså ingen anglisisme. Et norsk alternativ til flyt er vanskelig å se.)

Frekvens, som i responsfrekvens, forsterkningsfrekvens. (Frequency, som i response frequency, reinforcement frequency. Utenom frekvens er nok hyppighet den beste oversettingen. Av latin *frequentia*: samling av mange, folkemengde, trensel. Etter min mening forstår de fleste i Norge hva frekvens betyr, ikke minst i idrett, og det er neppe grunn til å fornorske det til hyppighet.)

Funksjonell, som i funksjonell klasse, funksjonell analyse. (Functional, som i functional class, functional analysis. Av latin *functio*: prestasjon, utføring.)

Generalisere, generalisering, generalisert. (Generalize, generalization, generalized.

Av latin *generalis*: som gjelder alle, av en hel klasse. Verbformen *-ize* betyr å gjøre eller få til, slik at for eksempel *generalisere/generalize* betyr «å få til å gjelde alle».)

Imitasjon. (Imitation. Av latin *imitatio*: å kopiere, portrettere, som er beslektet med *image*, altså et engelsk ord for bilde.)

Impulsivitet. (Impulsivity. Av latin *impel*: å skyve, drive.)

Induksjon. (Induction. Av latin *inducere*: å føre til, overtale.)

Insidentell, som i insidentell læring, trening. (Incidental som i incidental learning, teaching. Av latin *incidere*: å skje, hende. Siden insidentell er uvanlig på norsk utenom atferdsanalyse, kan man tenke seg en et nonleksemisk tilsvarende ord eller en praktisk omskrivning, men insidentell fungerer etter min mening godt.)

Intermitterende, som i intermitterende forsterkning. (Intermittent, som i intermittent reinforcement. Av og til, og til dels periodevis, er nok de vanligste betydningene. Av latin *inter*: mellom, og *mittere*: å slippe. Det stemmer godt med at intermitterende forsterkning betyr at noen responser «slipper imellom», og forsterkes. Men selv om intermitterende på norsk stort sett bare brukes innenfor atferdsanalyse, er det godt innarbeidet. Andre muligheter er «forsterkning av noen responser» eller «av og til-forsterkning», som vil være nokså i Ogden Lindsleys (1991) «plain english»-ånd, men de lyder lite elegant. Intermitterende bør derfor stå.)

Intervall, som i fast intervall, variert intervall. (Interval, som i fixed interval, varied interval. Vanlige betydninger er tiden mellom hendelser, pause, at noe skjer med faste eller varierende mellomrom, samt rene fysiske mellomrom. Av latin *intervallum*: rom mellom stolper. Intervall er vanlig på norsk, og bør være selvsagt, selv om også mellomrom kunne ha fungert.)

Intraverbal. (Intraverbal. Også det er et ord som Skinner laget. Av latin *intra*: innenfor, på innsiden, og latin *verbalis*: som består av ord, som har med ord å gjøre. Intraverbal forblir nok enerådende på norsk.)

Kjede, kjedet, kjeding, som i handlings- eller atferdskjeder og kjeding av skjemaer. (Chain, chained, chaining, som i response- eller behavior chains og chained schedules. Kjede og lenke er de vanligste betydningene. Av latin catena/cadena: lenke, kjede, som også det norske ordet kjede faktisk kommer fra. Ordene er altså ikke anglismer.)

Kollateral atferd. (Collateral behavior. Av latin col: med, og latin lateralis: på siden. Dermed kan vi tenke oss «side om side», men kolleteral er et innarbeidet fremmedord på norsk.)

Kombinerende, som i kombinerende utledning. (Combinatorial, som i combinatorial entailment. Av latin combinare: å kombinere, sette i flerspann.)

Konsekvens. (Consequence. Betydningen på norsk og engelsk er identisk, og for moro skyld kommer det av latin consequentia: noe som resulterer.)

Kumulativ. (Cumulative. Av latin cumulare: å hope opp.)

Latens, som i latent læring, hemning. (Latency, som i latent learning, inhibition. Av latin latere: å ligge gjemt.)

Link. (Link. Det engelske ordet kommer trolig fra skandinavisk, ikke minst det norske ordet lenke, jf. at link på nettet heter lenke på norsk.)

Læring. (Learning. Det norske og engelske ordet har felles germansk rot, og betydde opprinnelig noe i retning av «å undervise». Læring bør derfor være leksemisk tilsvarende.)

Mand. (Mand. Det er enda et ord som Skinner fant på. Han begrunnet det med suffikset «mand», blant annet i «command», «demand». Siden for eksempel det vanlige norske ordet kommand(ere) betyr det samme som command på engelsk, bør «mand» være like brukbart på norsk som på engelsk. Det engelske preget kan dempes ved å uttale det på norsk, som noen kanskje gjør, og som neppe er galt.)

Matching, som i matchingloven. (Matching, som i matching law. At det betyr det samme på norsk som på engelsk, forstå

vi når det engelske ordet har germansk rot i blant annet mækka, altså «make», som ikke minst betyr ektefelle. Det dreier seg altså om å samsvare, og å passe sammen. Den germanske roten, som vi har et ord som «make» fra, bidrar nok til at «matche» og «matchingloven» fungerer godt på norsk.)

Medierende, som i medierende atferd. (Mediating. Ordet kan bety noe i retning mellomliggende. Av latin mediari: å være eller dele på midten, gripe inn. Det dreier seg altså om en overgang. «Mellomliggende» er ikke særlig presist. «Medierende» og «mediasjon» bør derfor fungere like godt som «mediating» og «mediation» på engelsk.)

Momentum, som i atferdsmomentum. (Momentum, som i behavioral momentum. Det oversettes gjerne med en utvikling eller endring som det er vanskelig å stoppe. Av latin momentum: bevegelse, bevegende kraft. Mitt inntrykk er at ordet momentum blir stadig vanligere på norsk, ikke minst i idrett, som i uttrykket «miste momentum» når for eksempel et lag har overtaket, og «mister momentum» som følge av langvarig stopp i spillet. Det er et godt eksempel på hva atferdsmomentum dreier seg om. Dermed bør momentum fungere godt. Jeg har spøkt med at vi kan kalle det «sig» eller «atferdssig», som når vi sier «å være i siget», men det har neppe vært helt seriøst og det er nok litt sent å lansere et alternativ.)

Motivasjonelle, som i motivasjonelle operasjoner. (Motivational, som i motivational operations. Av latin motivus: å bevege.)

Negativ, som i negativ forsterkning, negativ straff. (Negative, som i negative reinforcement, negative punishment. Av latin negare: å nekte, si nei.)

Non-kontingent, som i non-kontingent forsterkning. (Noncontingent, som i noncontingent reinforcement. Kontingens og kontingent drøftes ovenfor. Her dreier det seg derfor om «non», som på latin langt på vei betyr «ikke». Også ikke-kontingent forsterkning kunne dermed ha fungert, men «non» er så innarbeidet på norsk, også utenfor atferdsanalyse, som i «non-verbal kommuni-

kasjon», at non-kontingent forsterkning bør fungere. Dersom noen for eksempel skulle si «ikke-kontingent», bør det aksepteres. «Ikke» er ikke hovedordet, slik at ikke-kontingent neppe kan kalles et overflødig begrep.)

Operant, som i operant atferd eller i betydningen responsklasse. (Operant. Av latin operari: å arbeide. I Barnhart, 1988, står det for øvrig på side 523, i min oversetting, at «Betydningen innenfor psykologi som innebærer spontan atferd som produserer en forsterkende effekt, ble laget av den amerikanske psykologen B. F. Skinner i 1937». Det er ikke verst.)

Operasjon, som i etablerende operasjon. (Operation. Se operant.)

Overkorreksjon. (Overcorrection. Ordet betyr det samme på norsk som på engelsk. Av latin corrigere: å rette opp.)

Overskygning. (Overshadowing. Shadow har germansk opphav, akkurat som skygge har, og er så likt det norske ordet at det må regnes som leksemisk tilsvarende og ikke som en anglicisme.)

Parsimonitet, som i parsimonitetsloven. (Parsimony, som i law of parsimony. Av latin parsimonia: sparsomhet, økonomisk. Det er også kalt «enkelhetsprinsippet» på norsk, men det spørs om ikke lov om parsimonitet, eller parsimonitetsloven, er bedre. «Enkelhetsprinsippet» kan altså være et overflødig begrep (se foran), og i tillegg en praktisk omskrivning. Siden det engelske ordet «law» er lånt fra gammel skandinavisk, er hele begrepet parsimonitetsloven, eller lov om parsimonitet, leksemisk tilsvarende.)

Potensering. (Potentiation. Av latin potentia: kraft.)

Privat, som i privat hendelse. (Private, som i private event. Av latin privus: ens eget.)

Prompt. (Prompt. Også på engelsk betyr det å få i gang en handling, gjerne raskt. Av latin promptus: synlig, for hånden, klar, rask. Det er nær den norske betydningen, som når vi sier «Det skjedde prompte», nokså likt det som er poenget med å «gi en prompt» eller med å «prompte» som en form for hjelp. Ordet fungerer like godt på norsk som på engelsk.)

Rate, som i responserate, forsterkningsrate. (Rate, som i response rate, reinforcement rate. Ordet kan ikke minst bety antall. Av latin rata: fastsatt. Siden begrepet dreier seg om antall responser som må utføres før forsterker oppnås, kunne antall ha fungert, men rate er innarbeidet.)

Respondent, som i respondent betinging. (Respondent, som i respondent betinging. Vanlige betydninger av respondent vil være svarende eller en som svarer, som stemmer godt med at responsen er et mer eller mindre refleksivt svar på en stimulus. Respondent er også et ord man er vant til på norsk. Se også *Respons* nedenfor.)

Respons. (Response. De vanligste betydningene på engelsk er nok svar og reaksjon. Av latin responsum: svar. Betydningen på norsk er så lik den engelske at ordet bør fungere godt på norsk. Det gjør det nok også. Når vi tenker på at respondent og respons har samme opphav, virker det kanskje rart at begge brukes om to forskjellige måter å arrangere læring på. Men siden begge dreier seg om responser og stimuli, er ikke operant og respondent betinging helt forskjellige former for læring, og det bør ikke være noe problem.)

Responskostnad. (Response cost. Vi har verbet «å koste» fra latin via tysk, det vil si samme opphav som det engelske «cost». Kostnad tilsvarende dermed cost. Noen sier omkostning i stedet for kostnad, men kostnad er nok mer moderne enn omkostning.)

Responsrate. (Response rate. Se respons og rate ovenfor.)

Selvkontroll. (Self control. På gammel fransk, fra latin, betydde contre-roller en kopi av et register som man brukte for å sjekke eller verifisere, altså kontrollere. Control i betydningen å dirigere eller dominere forekom skriftlig på engelsk for første gang i 1451. Kontroll på norsk fungerer som control på engelsk, og bør være kurant.)

Sensitivisering, sensitivitet. (Sensitization, sensitivity. Av latin sentire: å føle,

oppfatte. Særlig sensitivitet er vanlig på norsk i mange sammenhenger, og fungerer nok også her. Følsomhet kan være et alternativ, og kan i det minste brukes for å forklare begrepet.)

Tact. (Engelsk tact. Også det er et ord som Skinner laget. Han begrunnet det med suffikset «tact», særlig i ordet contact. Siden kontakt betyr det samme som det engelske ordet contact, bør tact være like brukbart på norsk som på engelsk. Det engelske preget kan dempes ved å uttale det på norsk, som noen kanskje gjør, og som ikke kan være galt, og ved å skrive det med k i stedet for c.)

Tegnøkonomi. (Token economy. Det norske «tegn» og det engelske «token» har samme germanske rot, og betyr det samme. Economy kommer av gresk oikonomos: husholdning, vert/vertinne, og betyr neppe noe annet enn det norske ordet «økonomi». Vi bør neppe røre det velbrukte ordet tegnøkonomi.)

Tekstuell, som i tekstuell atferd, det vil si lesing. (Textual. Av latin textualis: å tilhøre en tekst. På engelsk betydde textuel på 1300-tallet «å holde seg til teksten». De fleste forstår at det har noe med tekst å gjøre, og det bør fungere godt på norsk.)

Topografi. (Topography. Det betyr gjerne beskrivelse av fysisk utforming, ofte av et sted, som i geografi. Av gresk topographia: stedsbeskrivelse. I atferdsanalyse står det i motsetning til funksjon, slik at utforming kan være et godt alternativ, men topografi fungerer godt, og har tradisjonen på sin side.)

Økning, som i dannende og motiverende. (Augmenting. Augment betyr å forstørre eller å øke. På latin betyr augere å øke, men det norske øke eller auke kommer neppe fra engelsk/latin, men fra bredere røtter. Jeg drister meg derfor til å regne økning som et leksemisk tilsvarende ord. Jeg har brukt økning selv, og synes det er et godt ord.)

Leksemisk tilsvarende ord som kan være mer diskutabile

Andre leksemisk tilsvarende ord er kanskje mer uvante. Hvis vi ikke kan begrunne dem godt, bør vi kanskje vurdere alternativer,

særlig non-leksemiske tilsvarende ord. Følgende er etter min mening eksempler på diskutabile leksemisk tilsvarende ord:

Habituering. (Habituation. Det betyr framfor alt å bli vant med, og tilvenning. Av latin habitare: å gjøre til en vane. På norsk brukes også tilvenning, som er et non-leksemisk alternativ. Selv foretrekker jeg tilvenning.)

Indusert, som i skjemaindusert atferd, aggresjonsindusert aggresjon. (Induced, som i schedule-induced behavior, aggression-induced behavior. Å overtale, påvirke, lede og forårsake er vanlige betydninger. Av latin inducere: å lede inn i. Selv har jeg brukt ekstinksjonsskapt aggresjon, og finner det også naturlig å bruke skjemaskapt atferd. Etter min mening kan både skapt, påvirket og forårsaket være like bra som indusert, som neppe er et vanlig norsk fremmedord.)

Inhibisjon. (Inhibition. Hemning er nok den vanligste betydningen. Av latin inhibere: å holde inne, hindre, innskrenke, beherske. Inhibisjon er nok et overkommelig fremmedord. At inhibisjon forekommer lite på norsk, bortsett fra i atferdsanalyse og i deler av biologien, kan imidlertid tale for at vi bør bruke hemning.)

Meliorasjon. (Melioration. En vanlig betydning er forbedring. Av latin melioratio: å forbedre. Forbedring kan derfor være et alternativ til et fremmedord som på norsk trolig bare forekommer innenfor atferdsanalyse.)

Multiple, som i multiple skjemaer. (Multiple, som i multiple schedules. Den vanligste betydningen er nok flere, eller mer enn en. Av latin multiplus: mange. Vi kan derfor tenke oss at vi bare bruker «flere» på norsk. Men for eksempel at «multipel sklerose» er innarbeidet på norsk, bidrar til å gjøre «multiple skjemaer» naturlig på norsk, selv om det kunne ha fungert like godt å si «flere skjemaer».)

Pre, som i preaversiv stimulus, prebetting. (Pre, som i pre-aversive stimulus, preconditioning. Pre betyr før, og aversiv drøftes under leksemisk tilsvarende ord som

etter min mening er gode. Prefikset pre- er neppe mer brukt på norsk enn at det norske prefikset før-, altså føraversiv stimulus og forbetinging, kan være minst like godt. Akkurat som non- og ikke-kontingent forsterkning bør kunne leve side om side, bør også pre- og før- kunne gjøre det. Hvis ubehagelig kan erstatte aversiv, går det kanskje også an å si førubehagelig stimulus. Men det tar det kanskje litt tid å venne seg til?)

Non-leksemisk tilsvarende ord som etter min mening er gode

Adskilt, som i adskilt respons, forsøk. (Discrete, som i discrete response, trial. Separat, distinct og nettopp adskilt er nok de vanligste betydningene. Av latin discretus, adskilt. På norsk er nok det engelske ordet mye brukt, og selv har jeg brukt avgrenset, men det spørs om ikke adskilt er bedre.)

Anvendt, som i anvendt atferdsanalyse. (Applied, som i anvendt atferdsanalyse. Bruke og anvende er vanlige betydninger. Av latin ap: på, og plicare: å brette, legge. Den mer grunnleggende betydningen er altså å *ha på* for eksempel plaster, men anvendt er godt innkjørt.)

Aksept- og forpliktelsesterapi. (Acceptance and commitment therapy. Aksept er leksemisk tilsvarende accept. Av latin accipere: å ta imot. Commitment betyr forpliktelse. Av latin com: sammen, og mittere: å sende, sette. Selv har jeg brukt aksept- og forpliktelsesterapi, men har knapt sett at andre har brukt det. Mange bruker nok den engelske betegnelsen. Det er uholdbart etter min mening, og jeg ser ikke noen bedre norsk betegnelse enn mitt forslag.)

Atferd, også som i atferdsanalyse, -terapi, -modifikasjon. (Behavior, også som i -analysis, -therapy, -modification. Den beste oversettingen er utvilsomt atferd. Av gammel engelsk be: grundig, og have: å ha eller bære seg selv. Etymologien gir altså mer støtte til den vanlige oppfatningen av atferd som noe ytre, konkret og observerbart, enn til vår definisjon av atferd, som også omfatter

tenking og føling. Det bør ikke hindre oss i å arbeide for vår oppfatning av hva atferd er.)

Atferdsavtaler. (Behavioral contracts, contingency contracts. Behavior og contingency er drøftet ovenfor. Avtale er mer uformelt enn kontrakt, og bør etter min mening foretrekkes. Det samme gjelder atferd, som kan lyde bedre enn kontingens eller betingelse. Atferdsavtaler er i det hele tatt nok så informativt og nøytralt, og bør foretrekkes.)

Avgi. (Emit. Gi eller sende ut er vanlige betydninger. Av latin e: ut, og mittere: slippe, sende. Jeg synes likevel at det godt etablerte avgj er bedre.)

Baklengs betinging. (Backward conditioning. Baklengs er en god oversetting.)

Betinget, betinging. (Conditioned, conditioning. Det kan bety mye, men en vanlig betydning er at noe betinger eller er en betingelse for noe, det vil si at noe må skje for at noe annet skal skje. Av latin condicere: å snakke sammen, bli enige. Condition og conditioning må være eksempler på ord som i dag betyr noe fjernt fra det opprinnelige. Alt i alt er nok betinget og betinging gode oversettelser.)

Erstatning, som i stimulerstatning. (Substitusjon, som i stimulus substitution. Av latin substituere: å sette i stedet for en annen. Noen har brukt «substitusjon», men det kan lyde kunstig på norsk, og erstatning er etter min mening bedre.)

Fast, som i fast intervall. (Fixed, som i fixed interval. Ikke overraskende betyr det stort sett fast, fastsatt og fiksert. Av latin figere: å feste. Fastsatt er kanskje mer presist enn fast, men fast er trolig presist nok.)

Feilfri, som i feilfri diskriminering, læring. (Errorless, som i errorless discrimination, learning. Error betyr kort og godt feil. Av latin errare: å vandre, altså å streife mer eller mindre på måfå. Ordet har altså «vandret» en del rent etymologisk. Det hindrer ikke at feilfri er en god oversetting.)

Foranledning, foranledigende stimulus. (Antecedent, antecedent stimulus. Gode oversettelser er vel noe som skjer eller noe

som har eksistert forut, altså som går foran. Av latin ante: før, og cedere: å gå. På norsk er foranledning, eventuelt foranledigende stimulus, godt etablert. Forutgående stimulus kan være bedre enn foranledigende stimulus, men foranledning har den fordel at det er et substantiv som langt på vei har overflødiggjort det mer kompliserte foranledigende stimulus, i likhet med det som har skjedd på engelsk. Et enkeltord som bygger på forutgående, er vanskelig å tenke seg.)

Forklaring. (Explanation. Av latin explanare: å jevne ut, planere. Vårt ord forklaring kommer mer fra tysk, og betyr bokstavelig talt å klarne, altså å gjøre gjennomiktig og dermed lettere å se. Forklaring er nok et klart(!) valg.)

Forming. (Shaping. Shaping har germansk opphav, og er sterkt beslektet med det norske ordet «skape». Også dagens betydning på engelsk er like mye skaping som forming, slik at vi like gjerne kunne ha kalt shaping for skaping. Men det vil endre et temmelig etablert begrep. For øvrig ville det ha vært leksemisk tilsvarende.)

Forsterker, forsterkning. (Reinforcer, reinforcement. Forsterker og forsterker er klare hovedbetydninger. Av latin forte: sterk. Å diskutere disse begrepene virker overflødig.)

Gjensidig, som i gjensidig utledning. (Mutual, som i mutual entailment. Gjensidig vil være den dominerende oversettingen. Av latin mutuus: gjensidig. Valget bør være lett.)

Hemning. (Inhibition. Se også drøfting av inhibisjon under *Leksemisk tilsvarende ord som kan være mer diskutabile*. Jeg mener altså at hemning er bedre enn inhibisjon, som etter mitt syn er et unødvendig og lite innarbeidet fremmedord.)

Hendelse, som i privat hendelse. (Event, som i private event. Hendelse er opplagt hovedbetydning. Av latin evenere: å skje. Det er vanskelig å se alternativer.)

Kontingensformet. (Contingency shaped. Contingency betyr mye, men det nærmeste er nok at noe avhenger av noe annet. Av latin kontingere: Å skje, hende,

berøre. I forbindelse med å unngå overflødige begreper var jeg inne på at kontingens kan være et overflødig begrep som er på retur. Et bedre ord enn kontingensformet kan derfor være betingelsesformet, men så langt har kontingensformet rådet.)

Kunstig, som i kunstig forsterker. (Artificial, som i artificial reinforcer. Kunstig er nok den mest nærliggende oversettingen. Av latin artificialis: som tilhører kunsten. På 1500-tallet ble det på engelsk utvidet til å bety menneskeskapt. Alternativer til kunstig er vanskelig å se.)

Målatferd. (Target behavior. I dag betyr det mål eller blink, en betydning som forekom skriftlig første gang i 1757. Av gammelfransk targe: skjold. På gammelnorsk betydde targa skjold. Mål må være en god oversetting.)

Overtro, som i overtroisk atferd. (Superstition, som i superstitious behavior. Det betyr vanligvis ubegrunnet tro på magi eller trolldom, eller overdreven frykt for det ukjente eller det mystiske, i praksis overtro. Av latin super: over, og stare: å stå. Opprinnelig var det et uttrykk for å ha en overdreven frykt for gudene. Irrasjonalitet kunne kanskje ha fungert, men er neppe bedre enn det innarbeidete ordet overtro.)

Parvis, som i parvis kontroll. (Yoked control. Det engelske ordet yoke betyr byrde og særlig tospann. Det har samme opphav som det norske ordet åk, det vil si et bæreresskap som gjør det mulig å bære to bøtter og å la skuldrene og ikke armene ta det meste av belastningen, men som også betyr byrde. Yoke kommer av gammelengelsk geoht: par av trekkdyr. I og med at yoke, og åk, gjerne refererer til et par, og at eksperimentene skjer parvis, er parvis et godt ord, logisk nok.)

Prøving og feiling. (Trial and error. De engelske ordene kan vanskelig oversettes med noe annet enn de to norske ordene. Av latin conjugare: å spenne sammen. Å endre det norske begrepet er neppe aktuelt.)

Påvirket, som i verbalt påvirket atferd. (Influenced, som i verbally influenced behavior. Påvirke er nok den klare hoved-

betydningen. Av latin influere: å flyte inn i. Både ovenfor og nedenfor er jeg inne på at jeg foretrekker verbalt påvirket atferd foran regelstyrt atferd.)

Ramme, som i relasjonell ramme eller å ramme relasjonelt. (Relational, som i relational frame og framing relationally. Substantivet betyr ramme, men verbet å ramme betyr både å ramme inn, sette sammen og bygge opp. Ordet er germansk, og beslektet med å fremme, det vil si å styrke, bygge, utføre og hjelpe. Ramme er et godt ord, både som substantiv og verb.)

Sammenslått, som i sammenslått skjema. (Conjoint, som i conjoint schedule. Vanlige betydninger er å slå sammen og å forene. Av latin con: sammen, og jugare: å slå. Siden begrepet går ut på at forsterker er tilgjengelig samtidig på to eller flere skjemaer, kan det kanskje hete simultane skjemaer, men sammenslått fungerer nok bra.)

Samtidige, som i samtidige skjemaer. (Concurrent, som i concurrent schedules. På engelsk kan det bety sameksisterende og samarbeidende, men også samtidige. Av latin con: sammen, og currere: å løpe, altså løpe sammen. Samtidige bør dermed være et godt ord.)

Sannsynlighet. (Probability. Sannsynlighet er desidert hovedoversetting. Av latin probabilis: som kan bevises. Noe alternativ til sannsynlighet virker lite tenkelig.)

Selvforming. (Autoshaping. Auto betyr selv både på norsk engelsk og latin. Se diskusjon av forming under *Non-leksemisk tilsvarende ord som etter min mening er gode* ovenfor.)

Skjult atferd. (Covert behavior. Av latin cooperire: å dekke.)

Sprekk, som i ekstinksjonssprekk. (Burst, som i extinction burst. Bryte, smelle og særlig sprekk er vanlige betydninger. Ordet er germansk, og beslektet blant annet med norske briste. Sprekk er derfor en god oversetting.)

Straff. (Punishment. Straff er nok en presis oversetting. Av latin punire: å straffe, fra poena: straff, som er beslektet med engelsk

pain, det vil si pine, smerte. Også vårt ord pine kommer fra latin poena. Ordet straff kommer fra tysk, og betyr noe i retning streng og stram, som i uttrykket å «stramme opp». Straff kan altså være et mildere ord enn punishment, men i dagens bruk er det neppe noen forskjell, og alternativer virker vanskelig å finne. Et heldig ord er det imidlertid ikke, og særlig i behandling er det viktig å få fram den «tekniske» betydningen, det vil si at det kun innebærer en konsekvens som reduserer atferd, ikke nødvendigvis veldig aversive stimuli.)

Strekk, som i (forsterknings)ratestrekk. (Strain, som i (reinforcement) ratio strain. Strekk er en vanlig betydning. Av latin stringere: å stramme. Siden det dreier seg om responsraten faller som følge av lange forsterkningsintervaller, kan vi si at intervallene er strekte for langt. Dermed bør det være et godt ord.)

Uforenlig, som i uforenlig atferd. (Incompatible, som i incompatible behavior. Som ikke passer eller kan eksistere sammen, og selvfølgelig uforenlige, er vanlige betydninger. Det gammelfranske og latinske opphavet til *compatible* viser at det har felles rot med sympati. Jeg tenker at vi lar uforenlig stå.)

Unngåelse. (Avoidance. Av latin vocitare: å tømme. Da ser vi også hvor vi langt på vei har ordet «evakuere» fra.)

Unnslippelse. (Escape. Av latin ex: ut, og cappa: kappe, altså å komme ut av kappen. Det er likevel ingen tvil om at unnslippelse er en god oversetting av escape.)

Utløst. (Elicited. Utløse er nok en god oversetting. Av latin elicere: å trekke fram.)

Utsatt, som i utsatt respons, forsterkning. (Delayed, som i response, reinforcement. Av gammel fransk de: av, fra, og laier: å la, forlate. Igjen fungerer nok det norske ordet godt.)

Valg. (Choice. Av gammel fransk choisir: å velge. Choisir har faktisk germansk opphav. Et gammelt tysk ord var kuzis. I Rogaland, og sikkert også andre steder i Norge, fantes verbet «å kjosa» på 1700-tallet og kanskje opp til våre dager. Det betydde å velge, og

kom neppe fra engelsk. «Kjose» ville ha vært leksemisk tilsvarende, men det er vel for sent å gjeninnføre det på norsk, og valg fungerer nok utmerket.)

Åpen atferd. (Overt behavior. Åpent eller offentlig er vanlige betydninger. Av latin operire: å åpne, avdekke.)

Non-leksemisk tilsvarende ord som kan være mer diskutabile

Dannende, som i dannende økning. (Formative, som i formative augmenting. Det betyr nok mest formende, dannende eller skapende. Av latin formare: å danne, forme, skape. Selv har jeg brukt «dannende», men jeg tviler på at det brukes særlig mye, også fordi det er et sjeldent begrep. Også formende eller skapende kunne nok ha fungert. Her kan altså minst tre ord være like gode.)

Fordelt trening. (Distributed training. Vanlige betydninger av distribute er å fordele og å spre. Av latin distribuere: dele ut i porsjoner. Et alternativ kan være «spredd trening». For eksempel i forbindelse med investeringer snakkes det om å spre risiko, men fordelt kan være vel så bra.)

Følgning. (Pliance. Ordet kan oversettes med lydighet, underordning. Av gammel-fransk pliant: lettøyelig, formbar. Det atferdsanalytiske begrepet dreier seg om at forsterkning forutsetter samsvar mellom verbale foranledninger for atferd og påfølgende atferd, det vil si å handle som man har fått beskjed om, tenkt selv at man skal gjøre og lignende. Selv har jeg brukt følgning, men har knapt sett at andre har brukt det, og har inntrykk av at det engelske ordet brukes mest. Lydighet kan være et alternativ, men kan lyde gammeldags og autoritært, og kan gi negative assosiasjoner, i likhet med straff. Jeg synes følgning er bra, men det kan nok diskuteres hva det bør hete på norsk.)

Innebygd, som i innebygd forsterker. (Intrinsic, som i intrinsic reinforcer. Vanlige engelske betydninger er indre, innebygd, essensiell og i seg selv. Av latin intrinsecus: indre, innvendig. På norsk har det oftest vært kalt innebygd, men betydningen både

på engelsk og latin tilsier at indre er like godt. Også at begrepet sikter til at for eksempel en aktivitet er forsterkende i seg selv, og at forsterkning ikke kommer utenfra og for eksempel ikke er sosialt formidlet, kan tale for at indre er like bra. Også «forsterker i seg selv» kan være en mulighet.)

Kontiguitet. (Contiguity. Både betydningen på engelsk, som ofte er nærhet eller kontakt, og det latinske opphavet contingere, som betyr å berøre, og som også er opphav til ordet kontakt, gjør nærhet til en god oversetting. Jeg synes derfor at nærhet bør overta for kontiguitet.)

Krav, som ved motivasjon for negativt forsterket atferd. (Demand. Det engelske ordet er nok delvis noe mykere enn krav. I tillegg til krav, i vår norske nokså absolutte betydning, kan demand bety å spørre, etter-spørre og rette en forespørsel. For eksempel i forbindelse med funksjonelle analyser av problematferd snakker vi ofte om «krav» når noen bare har bedt eller spurt personen om å gjøre noe. Av latin de: fullstendig, og mandere: å beordre. Selv om det kan være vanskelig å finne alternativer til begrepet krav, kan det være viktig å nyansere hva «kravet» går ut på i hvert enkelt tilfelle.)

Ledsagende, som i ledsagende atferd. (Adjunctive, som i adjunctive behavior. Det betyr gjerne noe som er i tillegg, noe som er underordnet, og hjelp. Av latin ad: til, og jungere: å slutte, altså tilslutte. Adjunctive behavior går enkelt sagt ut på at atferd forsterkes særlig i et intervallskjema. I intervallet, eller «ventetiden», før neste forsterker er tilgjengelig, oppstår det gjerne annen atferd. Hvis drikke er tilgjengelig, er det gjerne en veldig drikking som langt overstiger fysiologiske behov, eller pica, angrep og annen destruktiv atferd. Siden atferden kommer i tillegg til atferden som fører til forsterkerne som presenteres etter et skjema, kan tilleggs-atferd være bedre enn ledsagende atferd.)

Metning. (Satiation. Ordet betyr nok like mye tilfredsstillelse som metning, og er beslektet med satisfaction, som vanligvis oversettes med tilfredsstillelse. Av latin satiare:

fylle opp, og satis: nok. Et alternativ kan altså være tilfredsstillelse.)

Omdanning, som i omdanning av funksjoner. (Transformation, som i transformation of functions. Det betyr vanligvis å endre form, utseende eller kvalitet på noe. Et alternativ kan være omforming, som når transformator på norsk også kalles omformer. Omdanning er neppe mer etablert enn at det kan omdannes, men fungerer trolig godt og bør vel få råde alene.)

Oppmerksomhet, som en form for atferd eller som forsterker. (Attention. Oppmerksomhet er en god oversetting. Av latin at: til, og tendere: å strekke. Oppmerksomhet er for det første en atferd som går ut på å være opptatt av noe, høre eller se på noe, eller kort og godt å forholde seg til visse stimuli. Oppmerksomhet kan også være en forsterker, alt fra generell i form av at noen reagerer på en eller annen måte, til mer spesiell i form av hjelp, omsorg og lignende. Hva oppmerksomheten går ut på bør presiseres hvis vi skal snakke presist om hva som forsterker atferd, men som generelt begrep bør oppmerksomhet fungere godt.)

Oppvarming. (Priming. Se begrepet tenning under samme overskrift nedenfor.)

Tilnærming, som i gradvis tilnærming, tilnærming-unngåelseskonflikt. (Approach, som i successive approximation, approach-avoidance conflict. Av latin appropiare: å komme nær. Å drøfte alternativer til tilnærming bør være overflødig.)

Unngå, unngåelse. (Avoid, avoidance. Av latin vocitare: å tømme eller kvitte. Når det er så klart hva det betyr på engelsk, er det vanskelig å se norske alternativer til unngå og unngåelse.)

Utløst, som i utløst atferd. (Elicited, som i elicited behavior. Av latin elicere: å trekke fram. Utløst er presist både ut fra dagens betydning på engelsk, og er godt etablert både i atferdsanalyse og biologi, og bør være ubestridt.)

Visning, som i matche til visning. (Sample, som i matching-to-sample. Matching drøftes under *Leksemisk tilsvarende ord som etter min*

mening er gode. Sample betyr prøve, som i blodprøve, men også noe som vises fram eller demonstreres. Av latin exemplum: eksempel. Prosedyren går ut på å presentere en stimulus, og oppgaven er å bestemme hvilken annen stimulus som matcher, altså ligner mest på, den første stimulusen. Matche til visning er derfor en mulighet, og det går også an å drøfte eksempel, demonstrasjon og sikkert også andre ord som alternativer.)

Regelstyrt atferd. (Rule-governed behavior. Se også under overskriften *Unngå overflødige begreper*. Rule kommer av latin regula, som også er opphav til å regulere. Som ovenfor mener jeg at både det engelske og norske ordet er mindre bra, og foretrekker verbal påvirkning.)

Sammenhengende forsterkning. (Conjugate reinforcement. Vanlige betydninger er kombinasjon og forbindelse. Av latin conjugare: å spenne sammen, som i flerspann. Jugare er faktisk beslektet med det engelske ordet yoke, som altså er beslektet med det norske ordet åk. Alle har en felles indogermansk rot som betyr å forbinde. I og med at begrepet dreier seg om at egenskapen ved forsterkeren varierer systematisk med egenskaper ved atferden som fører til den, hadde det kanskje vært bedre å kalle det samsvarende eller samkjørt forsterkning. Jeg synes at begge er vel så gode som sammenhengende.)

Skjema, som i forsterkningsskjema. (Schedule, som i reinforcement schedule. Den vanligste betydningen er nok en liste for når ting skal skje, som i tidtabell og rutetabell. Av latin schedula: papirstrimmel. Alternativer på norsk kan derfor være tabell eller plan, for eksempel FR-tabell og VI-tabell eller FR-plan og VI-plan. Jeg ser ikke bort fra at de kan være bedre enn skjema, selv om skjema er temmelig innarbeidet og dermed vanskelig å erstatte.)

Skriver, som i kumulativ skriver. (Record, som i cumulative record. Å skrive ned, ta opp (musikk og annet) og bevare eller lagre er vanlige betydninger. Av latin recordari: å huske, gjenkalle. Selv synes jeg at vi kan kalle det for registrator, som brukes i mange andre

sammenhenger, for eksempel taleregistrator.)

Sluttforsterker. (Back-up reinforcer. En god oversetting av back-up er bakhånd, men sluttforsterker er godt etablert, og dekkende. For eksempel bakhåndsfosterker ville nok hatt en vei å gå.)

Spor, som i sporbetinging. (Trace, som i trace conditioning. Trace kan ikke minst bety spor. Av latin tractus: spor. Spor en nok et godt ord.)

Sporing. (Tracking. Sporing kan begrunnes med at «track» kan oversettes med spor, som ovenfor, og med at begrepet tracking, eller sporing, går ut på å finne ut eller komme fram til hva som er bra for en selv, eller bokstavelig talt å gå sin egen vei eller følge sitt eget spor. Jeg mener derfor at sporing er en god løsning.)

Tenning. (Priming. Ikke minst betyr det krutt som antennes for å få en større ladning til å gå av. Av latin primus: først. Begrepet dreier seg om flere ting, som å gi en forsterker for å få opp interessen for en forsterker i starten på en økt, som når forsøksdyret eller –personen har «glemt» forsterkeren fra forrige økt, og å forberede for eksempel et barn for en treningsøkt ved å la barnet gjøre seg kjent med materialet på forhånd. Den første betydningen kan tilså at tenning er et godt ord. Den andre betydningen trekker i retning av at oppvarming eller forberedelse er dekkende. Siden det dreier seg om temmelig forskjellige situasjoner, kan en mulighet være å dele begrepet opp, og snakke om den ene som tenning og det andre som oppvarming eller forberedelse. Den andre betydningen har for øvrig mye felles med forskjellige metoder for å dempe motivasjon for negativt forsterket atferd, særlig tilvenning, eller habituering.)

Tidsbegrenset tilgang (til forsterker). (Limited hold. Siden det dreier seg om at en respons må forekomme innen en viss tid for å føre til forsterker, kan tidsbegrenset, og ikke bare begrenset, tilgang være et godt ord.)

Tilbakekomst, som i spontan tilbakekomst. (Recovery, som i spontaneous recovery. Det kan det bety å få tilbake noe som er tapt, å gjenvinne styrke, helse eller

normaltilstand og å bli frisk igjen, samt bedring. Av latin recuperare: å få tilbake. Jeg mener at gjenhenting er vel så godt som tilbakekomst.)

Tilfeldig, som tilfeldig forsterkning. (Adventitious, som i adventitious reinforcement. Av latin advenire: å komme. Adventitious reinforcement vil si at det ikke er noen sammenheng mellom handling og forsterker, det vil si at handlingen ikke øker sannsynligheten for forsterkeren, som i eksperimenter med overtroisk atferd. I stedet *kommer* forsterkeren, det vil si utenfra. På engelsk brukes adventitious i betydningen uventet, uvanlig og noe som skyldes en ytre faktor, men også ofte i betydningen tilfeldig. Tilfeldig forsterkning kan derfor være et godt ord. Vilkaflig forsterkning har vært brukt, men er neppe bedre.)

Unnlatelse, som i unnlatelsestrening. (Omission, som i omission training. Av latin omittere: å utelate.)

Utlede, utledning, som i gjensidig og kombinerende utledning. (Entail, entailment, som i mutual og combinatorial entailment. Entail betyr vanligvis å påføre, nødvendig-gjøre og særlig å medføre. Entailment betyr ikke minst en følge. Ordets rot, som ikke minst er latin taliare, betydde opprinnelig å bestemme en arverekkefølge. Utledning er uansett neppe et godt norsk ord, og trenger heller ikke å være presist. Et alternativ kan rett og slett være følge, altså gjensidig og kombinerende følge.)

Ytre, som i ytre forsterkning. (Extrinsic, som i reinforcement, motivation. Extrinsic betyr at noe ikke er en indre egenskap, men kommer utenfra. Jeg tror derfor at «forsterkning» utenfra eller «utenforforsterkning» kan være like godt som «ytre forsterkning».)

Praktiske omskrivninger i mangel på leksemiske og non-leksemiske tilsvarende ord

På meg virker det som få norske begreper er praktiske omskrivninger. Et eksempel kan være å kalle lov om parsimonitet eller parsimonitetsloven for «enkelhetsprinsippet»

eller «enkelhetsloven». Men de to sistnevnte variantene er trolig lite brukt, og jeg ser heller ikke noe behov for dem.

Et begrep som vi bør finne en praktisk omskrivning for, kan imidlertid være «changeover delay». Changeover betyr for det meste endring, veksling og særlig overgang. Delay drøftes ovenfor. Begrepet changeover delay betyr at man ved flere skjemaer legger inn at det må gå en viss tid før en respons kan forsterkes etter en overgang til et skjema. En mulighet er derfor overgangsutsettelse, men det kan klinge dårlig. Jeg tror derfor at vi må ty til en omskrivning, som kan være «utsettelse ved overgang». På engelsk forkortes det til akronymet COD, så da må vi kunne bruke UVO.

Ellers mener jeg at behovet for praktiske omskrivninger synes å være lite.

Unngå anglismer

For eksempel mand og tact kunne ha vært eksempler på anglismer, men etter min er de altså gode leksemiske oversettelser, som jeg har drøftet. Noen anglismer som delvis er tatt i bruk i Norge, er etter mitt syn overflødige, da vi kan ha gode norske alternativer. Eksempler kan være adjunctive behavior og conjugate reinforcement/forsterkning, som jeg også har drøftet. Jeg synes også at det er en uting å bruke for eksempel shaping, pliance, tracking, matching-to-sample og ikke minst en rekke begreper innenfor relasjonell rammeteori og aksept og forpliktelsesterapi på norsk.

Særlig tre begreper virker det for meg vanskelig å finne gode norske ord for. Det ene er baseline. Jeg har sett at ikke minst basislinje har vært prøvd. Selv synes jeg at det hadde vært best å frigjøre seg mer fra det engelske ordet, og heller kalle det utgangsnivå, som også kan beskrive bedre hva det er. Utgangsnivå vil være i grenselandet mellom nonleksemisk tilsvarende og praktisk omskrivning. Jeg heller til at det kan være like godt å godta anglisismen baseline. Det andre er time-out (from reinforcement). Det er ingen tvil om at det betyr «tid ute». For min del kan vi godt prøve det, eller noe enda bedre, men

jeg er redd for at anglisismen har kommet for å bli. Det tredje er fading. Det kommer av gammelfransk for fade: blek, veik. For min egen del har det blitt helt naturlig å si fading. Kanskje har det hjulpet at anglisismen også brukes for eksempel om å fade inn eller ut musikk på radioen. For øvrig synes det å være så lite behov for anglismer at vi kanskje kan godta de få det er tale om.

Til slutt er det et ord jeg ikke har noe godt forslag til. Det er scallop, som betyr kamskjell. Jeg vet ikke hvorfor scallop er begrepet for at responsraten tar seg opp når det nærmer seg at neste forsterker er tilgjengelig på et fastintervallskjema (eller -tabell eller -plan!), og ser ikke hva fenomenet har med kamskjell å gjøre. Jeg har ikke noe forslag til hva vi kan kalle det, men det bør vel være mulig å unngå en anglisisme.

Tilpasninger til andre varianter av norsk

Da jeg begynte å skrive denne artikkelen, var det å på nynorsk, men jeg skiftet til bokmål av den enkle grunn at den norske nomenklaturen som finnes, stort sett er på bokmål. Derfor var begrepene i bokmålsform det mest naturlige utgangspunktet for å drøfte dem. Jeg ser imidlertid ingen problemer med å lage en nynorsk nomenklatur.

Diskusjon

Norsk atferdsanalyse har hatt svake akademiske tradisjoner, og hadde lenge et preg av dugnad, med Norsk atferdsanalytisk forening (NAFO) som et naturlig sentrum. Det gjelder nok delvis ennå, men de senere årene har norsk atferdsanalyse også kommet inn i mer akademiske former, særlig gjennom forskjellige studier på Høgskolen i Oslo og Akershus (HIOA). Derfor kan tiden være inne for å høyne ambisjonsnivået, og å arbeide for å komme fram til en mer offisiell nomenklatur. Jeg ser det ikke som min oppgave å mene noe om hvordan arbeidet kan organiseres. En ting er imidlertid ganske sikkert: Det er neppe noen hjelp å få fra andre, så det er nok noe vi i så fall må gjøre selv. Det kan derfor være

opp til Nafø og/eller en akademisk institusjon som HIOA å avgjøre hvordan det eventuelt kan skje. Min gjennomgang og drøfting av begreper, og mine forslag til forbedringer, har en relativt filologisk tilnærming. Men jeg er også inne på hva begrepene dreier seg om når det kan være til hjelp for å finne ut hva de bør hete på norsk. En mulighet er å vektlegge det begrepsmessige innholdet enda mer når oversetting skal drøftes og bestemmes. For øvrig er det nesten unødvendig å si at en nomenklatur aldri kan bli endelig. Det vil dukke opp nye forslag til hva noe skal hete. Nye begreper vil oppstå som følge av ny teori og viten. Noen begreper blir mindre aktuelle fordi de erstattes av andre eller fordi interessen for det de handler om avtar. Men det forhindrer ikke at vi til enhver tid bør snakke og skrive mest mulig presist og samstemt.

Referanser

Barnhart, R. K. (1996). *The Barnhart concise dictionary of etymology*. New York:

Harper Collins.

Eikeseth, S. & Svartdal, F. (2010). *Anvendt atferdsanalyse. Teori og praksis*, andre utgave. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Falk, H. & Torp, A. (1903). *Etymologisk ordbog over det norske og det danske sprog*. Faksimileutgave: Bjørn Ringstrøms Antikvariat, 1991.

Lindsley, O. R. (1991). From technical jargon to plain English for application. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 24, 449–458.

Svartdal, F. *Begreper i læringspsykologien*. www.psyche.no/gloss.htm

Svartdal, F. (1994). *Begreper i læringspsykologi, annen utgave*. Søreidgrend: Sigma forlag.

Virtues-Ortega, J., Martin, N., Schnerch, G. García, J. Á. M. & Mellichamp, F. (2015). A general methodology for the translation of behavioral terms into vernacular languages. *The Behavior Analyst*, 38, 127–135.

Norwegian translations of behavior analytic terms. Are they good, should some be improved, and how should we go about this?

Børge Holden

Innlandet Hospital Trust and Stavanger University Hospital

Behavior analysis was born in USA, and is still a relatively American science. All concepts originated in English, and have been translated into the languages of the countries that have a behavior analytic movement. Translation has taken place in different ways. For example the translation into Spanish has been very systematic and professional, while the translation into Norwegian has been more unsystematic and informal, where more or less good suggestions have been gradually established. The article describes the method for the Spanish translation, and employs the same method for discussing the quality of Norwegian translations, suggesting some improvements. It concludes that numerous translations are good, that some are less satisfying, and that there is a need for more systematic work aiming at developing an official, and better, Norwegian behavior analytic nomenclature.